

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

Գրեց՝ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶԱՒՐԵԱՆ

Ա.

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԽԻԹԱՐ Սերաստացու հիմնած միարանութեան պառակտումը, Վենետիկի մայր-միաբանութիւնից անջատ մի նոր միաբանութեան հաստատումը Տրիէստում, ապա՝ Վիեննայում, նրանց դոկտրինը զուգահեռ, մէկը միւսից անկախ, թերեւս, եւ թշնամարար տրամադրուած իրար հանդէպ — այս հարցերը բաւական շփոթ կերպով են լուսարանուած գրականութեան մէջ:

Վենետիկի Մխիթարեանները սահմանափակում էին եւ մինչեւ հիմա էլ բաւականաւորապէս են միայն մի ընդհանուր բացատրութեամբ, թէ՛ 1773 թուի մօտերը, դժբախտաբար որոշ թիւրիմացութիւններ ու տարակարծութիւններ առաջ եկան միաբանների մէջ, որոնց հետեւանքով երկու վարդապետներ հեռացան վանքից: Սրանք անցան Տրիէստ, իրենց մօտ գրաւեցին ուրիշ վարդապետներ էլ եւ 1775 թ. հիմնեցին մի նոր միաբանութիւն, որը մինչեւ այժմ էլ դոկտրին ունի Վիեննայում:

Վիեննայի միաբանները աւելի են համարձակ: Այսպէս, Հ. Ներսէս Ակիւնեանը, Գալէմքէրեանի հետեւութեամբ, իր «Ակնարկ մը Վիեննական Մխիթարեան Միաբանութեան գրական գործունէութեան վրայ»*) եւ «Մի էջ Մխիթարեան պատմութիւնէ»**) գրուածքներում բաժանման ամբողջ պատասխանատուութիւնը բարդում է Մխիթարի յաջորդ արքայ Հ. Ստեփանոս Մելքոնեանի վրայ, որը խուսափել է կատարել Միաբանութեան տուած իր խոստումը:

*) «Հանդէս Ամսօրեայ», 1929 թ., էջ 520-22:

**) «Յուշարձան», էջ 5-6:

Ինձ ծանօթ հեղինակներից Հ. Սարգիս Թէոտորեանը իր չորս հատորնոց «Պատմութիւն Մուրատեան Վարժարանի» գրքում բաւական մանրամասնօրէն ներկայացնում է բաժանման պարագաները, բայց վիճող կողմերը, մոռացութեամբ կամ, թերեւս, փոխադարձ լուռ համաձայնութեամբ, բնաւ չեն դիմում այդ դէպքերին գրեթէ ժամանակակից այս աղբիւրին: Պատճառը գուցէ եւ այն է, որ երկար ժամանակ Վենետիկի Մխիթարեանների մէջ մնալով՝ Թէոտորեանը այնքան էլ լաւ տրամադրուած չէ դէպի Տրիէստի ու Վիեննայի Մխիթարեանները, այլ եւ դժտուելով վենետիկցիների հետ եւ հեռանալով նրանց շարքերից՝ նա առանձին հիմքեր չունի խնայելու վենետիկցիներին էլ, ուստի եւ բաւական հանգամանօրէն եւ, ինչպէս այժմ պարզում է, նաեւ ճշմարտօրէն տալիս է այդ բաժանման պատմութիւնը: Միւս կողմից, Օրմանեանը իր «Ազգապատում»ի հատոր Բ. թիւ 2109-ում գտնում է, որ պառակտման պատճառ է եղել միաբանների կարծիքների տարբերութիւնը կաթոլիկութեան մասին. դէպի կաթոլիկութիւնն աւելի ջերմ հակում ունեցողները եւ ազգային հարցերով պակաս հետաքրքրուողները բաժանուեցին ու հեռացան Տրիէստ, իսկ համարեա բոլորովին ազգայնօրէն տրամադրուածներն ու կաթոլիկութեան հանդէպ բաւական անտարբեր դիրք ունեցողները մնացին Վենետիկում: Այս անտարբերութիւնը դէպի ազգային խնդիրները երկար ժամանակ կազմում էր Տրիէստի ու Վիեննայի Մխիթարեանների յատկանշական կողմը, որով նրանք տարբերում էին վենետիկցիներից: Ինձ թւում է, որ Օրմանեանը հետեւանքը ընդունում է որպէս պատճառ: Ճշմարիտ է, որ Վիեննայի Մխիթարեանները, անջատման հէնց առաջին օրերից սկսած, իրենց ցոյց տուին աւելի ջերմ կաթոլիկներ, քան վենետիկցիները եւ, թերեւս, հիմա էլ նոյնն են, սակայն, ոչ մի հիմք չկայ